

CO DĚLAJÍ DĚVČATA NA STARÉ BANKOVCE?

Rostlinné motivy se vyskytují na bankovkách velmi často. Naši bývalé socialistické stokoruně jsme se podrobněji věnovali v článku „Obilné klasy jako symbol bohatství“ v měsíčníku Bio č. 3/2013, klasy bychom ale našli i na platidlech z první republiky. Obilí jako zástupce bohatství se neobjevuje na bankovkách náhodou. Mít dostatek obilí, tedy základní potravu, znamenalo dříve bohatství. Zrno bylo také božským darem a představovalo přízeň vyšších sil asi dlouho předtím, než se symbolem bohatství stalo zlato. Ostatně možná ne náhodou je barva zlata i zralého obilí podobná a říkáme třeba před sklizní, že klasy již zlátnou...

Na československé desetikoruně z roku 1960 stojí dvě mladá děvčata nad kvetoucí větvíčkou.

Vedle tohoto obecného a nadčasového rostlinného symbolu si lze někdy uvědomit naopak dobovou podmíněnost rostlinných témat na jiných bankovkách. Dobrý příklad nalezneme třeba na bývalé československé bankovce v nominální hodnotě deset korun. Na ní vidíme na lici vedle slovenského nápisu bankovka Štátnej banky československej, desať korún československých 1960, stojící dvě děti, mladé dívky, u kvetoucích větvíček. Na rubu tohoto platidla, jež je v tradiční hnědé barvě, bychom pak našli Oravskou přehradu.

Obdivování krásy květů?

Vraťme se ale k děvčatům, která stojí nad kvetoucími větvíčkami. Jedna dívka je v šátku a stojí nehybně, čelem k nám, druhá je prostovlasá, s vlasy spletenými do copu, na krku má pionýrský šátek a je vyobrazena z boku. Dívka s copem vztahuje ruce ke květům před sebou. V pozadí za dětmi je vidět nezbytná továrna s několika komíny, stavba příznačná pro období kolem roku 1960, kdy zhruba vrcholila industrializace našeho národního hospodářství.

Na první pohled by se mohlo zdát, že děvčata obdivují krásu ovocných květů, kochají se jejich něžnými kvítky, bělorůžovou barvou a vůní květů, z nichž posléze uzraje sladké a krásné ovoce. Někdo by mohl říci, že děvčata na platidle víjí věnce nebo nedělají nic, prostě jen u květů stojí.

Při bližším a podrobnějším pohledu však spatříme, že v pravé ruce drží pionýrka pinzetu. To nás možná zarazí, proč obdivovat nádhernu květů s pinzetou v ruce? K pochopení, proč právě pinzeta v ruce

u květů nám pomůže doba vzniku této bankovky. V tehdejší době, v době budování socialismu, povinného členství v pionýrské organizaci apod., u nás byly prosazovány i postupy mičurinského přetváření přírody, směru, který k nám dorazil ze Sovětského svazu. Tyto snahy odkazovaly na I. V. Mičurina, který žil jak v době carského Ruska, tak Sovětského svazu, a zasvětil celý svůj život šlechtění a vytváření nových odrůd, vhodných i pro drsné podmínky severních oblastí. Jeho heslem bylo, že od přírody nelze čekat milosti, je třeba si je na ní vydobýt. Šlo, zjednodušeně řečeno, o ovlivňování rostlin různými postupy, například křížením, nebo tzv. vegetativní hybridizací, které měly přinést kýžený výsledek, vytvořit rostliny nové, odolné. A právě jeden takový postup asi vidíme na bankovce. K odpovědi na otázku, proč na květy s pinzetou, nám pomohou snad nejlépe knihy z oné doby.

Dobová literatura napoví

Zalistujeme-li literaturou padesátých a šedesátých let, nalezneme vysvětlení, co děvčata na desetikoruně dělají. Například v knize od Radoslava Šrota a kolektivu nazvané „1000 dobrých rad mladým ovocnářům, květinářům, zelinářům, pěstitelům, pokusníkům“ (3. vydání, vydalo Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1963) tak v kapitole o vypěstování nových ovocných odrůd křížením čteme:

„Ke křížení vybereme silná, dobře vyvinutá a nepoškozená květní poupata. Slabá nebo již rozvitá odstraníme. Na mateřské rostlině odstraníme (vykastrujeme)

z poupat pinzetou všechny prašníky, a pak poupata obalíme (izolujeme) organtýnovými, pergamenovými nebo celofánovými sáčky. Také otcovské květy zasáčkujeme, aby bylo dostatek pylu a včely na ně nepřenesly pyl jiné odrůdy.

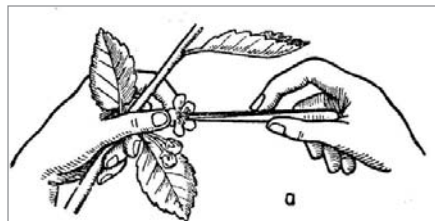
Když se květy mateřské rostliny rozvíjí a na bliznách se objeví lepkavá krupě, přenášíme na ni pyl z otcovské odrůdy, a to buď přímo utrženým květem, nebo pomocí tenkého plátku korku nebo gumy, nehtem prstu nebo štětečkem. Používáme-li ke křížení štětečku nebo jiné pomůcky, musíme ji při křížení několika odrůd vždy před křížením vyprat v lihu, aby nedošlo k pomíchání pylu.“

Nejde tedy ani tak o obdiv ke kráse přírody, ale o obrázek mičurinského přístupu ke světu. Děvčata na bankovce se právě připravují na křížení květů a pinzetou odstraňují prašníkové části květu, aby ho mohly opylit pylem z jiné odrůdy! Jsme tedy uprostřed napínavého děje, kdy mladí lidé možná stojí před vytvořením nové odrůdy.

Podobně poučné může být dnes třeba i srovnání obou dívek na obraze. Zatímco stojící dívka je nehybná a má ještě vlasy zakryté šátkem, má pionýrka, která upravuje květy, již vlasy odkryté. Trochu se neubráníme až dojmu, že pokroková pionýrka ukazuje své vrstevnici, jak se tedy s tou přírodou má zacházet a co dělat, aby nám příroda dala plody, jaké právě chceme.

Výřez ukazující pinzetu v ruce mladé pionýrky...

... a perokresba odstranění prašníků, čili kastrace, květu pinzetou na vyobrazení z dobové literatury.

➔ Přetváření přírody bylo tehdy masovou záležitostí a mladí lidé pomáhali, či měli pomáhat, vlastně národnímu hospodářství a celé společnosti. To, co dělali kdysi jen nemnozí – šlechtitelé a vědci – se stalo, či mělo stát, masovou záležitostí.

Mičurinské nápady

Uvedená kniha „1000 dobrých rad mladým ovocnářům, květinářům, zelinářům, pěstitelům, pokusníkům“ je ostatně plná nápadů a návodů, jak mohou samy děti nebo mladí pěstitelé přetvářet přírodu. Nadpisy kapitol a odstavců hovoří za vše: *Vypěstujte heterozní semena rajčat! Zkoušíme vegetativní hybridizaci rajčat, Vypěstujte ozimou pšenici použitím jarního výsevu, Pěstujeme rýži pokusně v hrnkách. Vyzkoušíme jarovizaci cibulového semene, Doopylujte vojtěšku na družstevním poli!* apod. Jsou přímo nabity aktivitou.

Třeba část *Vypěstujte heterozní semena rajčat!* popisuje vlastně křížení dvou rajčatových odrůd, lišících se svými vlastnostmi, kdy přenášíme pyl z jedné rostliny na druhou, abychom zvýšili výnos a životaschopnost. Dnes bychom mohli říci, že již pionýři v padesátých a šedesátých letech vytvářeli F1 hybridy a předběhli svou dobu. Pod nadpisem *Zkoušíme vegetativní hybridizaci rajčat* najdeme zase návod, jak postupovat při roubování rajčat: zde v hrnkách předpěstovanou podnož seřízneme žiletkou nebo břitvou a roubojeme do rozštěpu; jako roub poslouží semenáček, když má vyvinuty děložní lístky.

Některé pokusy jsou podnětné a lákají k vyzkoušení i v dnešní době, po více než půlstoletí od vydání knihy. U jiných by se už k následování asi většina z nás neodhodlala. Tak třeba v kapitole *Dosáhněte nejvyššího výnosu raných brambor!* se při ochraně porostu vzešlých mladých brambor před pozdními květnovými mrazíky doporučuje: „*Chráníme je zadýmáváním; v nebezpečí poklesu teploty pod 0 °C, zpravidla před východem slunce, zapálíme různé gumové a jiné odpady, vyjeté oleje apod., tak, aby vznikající dým šel po směru větru na porost...*“ Ale možná, že za půl století se podobně budou dívat naši následovníci na nyní aktuálně doporučenou ochranu brambor před mrazíky zakrýváním porostu netkanou textilií. A budou doporučovat postupy opět jiné...

Mičurinské metody se tedy, jak vidíme na staré desetikoruně, dají nalézt nejen v literatuře ale i na bankovkách. I když na tehdejší dobu byly revoluční a převratné dnes je přetváření přírody asi mnohem dále...

Krokodýlí rajče a kukuřice Sacharin

Koncem února a počátkem března rozesíláme semínka starých a krajových odrůd zájemcům z celé republiky. Objednávky se na Gengel postupně scházely již od prosince loňského roku a časem jich přibývalo. Největší nápor objednávek byl, jako obvykle, těsně před koncem uzávěrky (tj. letos 25. února), je to asi náš národní zvyk, nechávat věci na poslední chvíli.

Díky obětavosti několika dobrovolnic, které pilně pomáhaly s balením semínek, se vše podařilo připravit i šťastně rozeslat. První část semínek odešla poštou na konci prvního březnového týdne, druhá část pak na začátku týdne následujícího. V druhém termínu byly posílány současně také balíčky s topinambury, bramborami, netřesky, brotany, šalotkami a dalšími vegetativními částmi rostlin, i když u nich jsme původně plánovali rozesílání až v druhé půli března. Nečekaně teplý a suchý konec zimy i předjaří dovolily vykopávat na poli i na zahradě rostliny bez problémů. Ne vždy tomu tak však bývá, neboť jindy leží v tomto čase půda ještě pod sněhovou pokrývkou...

Většina došlých objednávek byla správně vyplněná a v pořádku, u některých se vyskytly tu a tam i drobné zádrhele. Někteří zájemci tak třeba objednávali odrůdy, které nejsou z Gengelu nabízeny. Platí, že zájemce se musí vždy obrátit na toho pěstitele, který danou odrůdu nabízí (decentralizovaný systém uchování). Někdo, snad omylem, použil nabídku z roku 2013. Zde jsme semena aj. zboží nahrazovali obdobnými odrůdami z roku 2014. Ukazuje se, že pro některé lidi, zejména pro mladší generaci, je poněkud obtížné připravit klasický dopis v obálce, opatřit ho známkou a odnést na poštu, nebo hodit do schránky. Snad lze proto do budoucna uvažovat i o možnosti nabídnout zájemcům také cestu objednávání přes Internet a tak staré odrůdy zpřístupňovat veřejnosti i za pomoci moderních prostředků. Tento způsob již nabízejí někteří spolupracující pěstitelé, kteří mají v Seznamu starých plodin Gengelu své odrůdy.

Trochu úsměvně byly změny názvů odrůd v objednávkách. Některé byly drobnější překlepy, i když i přepsáním jednoho písmene se změní charakter pojmenování. Namísto jména rajče Hanácké nejranější změnou prvního „a“ v „o“ vzniklo rajče Honácké nejranější, z okurky Hornácká podlouhlá se zase stala komácká podlouhlá. Více fantazie nabídl i živočišná říše, tak místo rajče divoké klokani si jeden zájemce napsal o rajče divoké krokodýlí. Jinde se hrách Vysoký proměnil v hrách Bujný (?) a kukuřice cukrová Sachara na kukuřici cukrovou Sacharin! Změny názvů odrůd mohou pobavit

a svědčí o tom, že jazyk je tvárný organismus s téměř nekonečným bohatstvím forem. Z pohledu uchování i dohledatelnosti odrůd je však lépe ponechávat jim jejich názvy beze změn.

Zájem byl vedle odrůd, které postupně popisujeme již od loňska v rubrice Představujeme oblíbené staré odrůdy, také o sorty nabízené z Gengelu poprvé. Byl to třeba fazol tyčkový Oříšek nebo keříčkové fazole Policaři či Stromečkové, tedy odrůdy, které jsme získali od spolupracujících pěstitelů, kteří je nabízeli v minulosti.

Červené plůdky rajčete divokého „krokodýlího“, tedy správně klokaniho, jsou o něco větší než u žlutoplodé odrůdy tohoto rajčátka.

Z úplných novinek se častokrát v dopisech objevoval třeba křen Malínský, věhlasná stará česká odrůda z Malína od Kutné Hory. U ní nám udělal poněkud čáru přes rozpočet hryzec, který značnou část kořenů během zimy sežral buď zcela, nebo ponechal jen malé kousíčky, takže zájemci pak dostávali jen krátké kousky kořenů. Vitalita křene je však známá, a tak doufáme, že i z krátkých kořínků vyrostou časem pěkné velké kořeny-křeny (viz také příspěvek Jazykový poutník křen z měsíčníku Bio č. 2/2014).

V některých případech se v objednávkách objevily také výměny odrůd – tak třeba topinambury s předválečným původem, což je potěšitelné. Seznam starých plodin Gengelu je tak přirozeným místem pro vzájemnou výměnu a udržování starých odrůd, našeho společného kulturního dědictví.

(pd)

FOTO – P. Dostálék

FOTO – archiv Gengelu